

НОВА КНИГА ЗА ГЕОРГИ РАКОВСКИ И БЪЛГАРИТЕ ОТ БЕСАРАБИЯ И БАНАТ

Рецензия на кн.: **Караиванов Н.** *Георги Раковски и българите от Бесарабия, Одеса и Банат. Второ преработено и допълнено издание. София: Издателска къща „Огледало“, 2024. 391 с.*

Михаил Станчев

Доктор на историческите науки, професор, ръководител Катедра по нова и най-нова история на Харковския национален университет „В. Н. Каразин“, чуждестранен член на БАН
ORCID 0000-0002-2034-5087

NEW BOOK ABOUT GEORGI RAKOVSKI AND THE BULGARIANS FROM BESSARABIA AND BANAT

Book review: **Nikola Karaivanov.** *Georgi Rakovski and the Bulgarians from Bessarabia, Odessa and Banat.* Second revised and supplemented edition. Sofia: Ogledalo Publishing House, 2024. 391 p.

Mikhail Stanchev

Doctor of Historical Sciences, Professor, head of Department of New and Recent History, Kharkiv National University “V. N. Karazin”
ORCID 0000-0002-2034-5087

Животът, многостранната революционна и обществена дейност, както и идейното и книжовното наследство на Георги Стойков Раковски (1821–1867), са в изследователското внимание на български и чужди историци, етнографи, езиковеди и литературоведи повече от 150 години. Което произтича от безспорния факт, че Георги Раковски е велик български революционер, създател на първите три плана за освобождение на българския народ от османско иго, издател, публицист и журналист, редактор на първия български революционен вестник „Дунавски лебед“ (1860–1861), борец за църковно-национална независимост, дипломат, пръв създател на българската национална пропаганда в чужбина, военен ръководител, историк, поет, езиковед, етнограф и фолклорист, антиквар и архивист, археолог и нумизмат, просветител и педагог, народопсихолог, адвокат и правозащитник, икономист и предприемач. Георги Раковски владее отлично шест езика и е един от двамата български възрожденски енциклопедисти на XIX в. (другият е Любен Каравелов).

Основните научни изследвания за живота и многостранната дейност на Георги Раковски са направени през 70-те и 80-те години на ХХ в. По това време за етническите българи в СССР (в днешните Молдова и Украйна) и в Банат (Румъния и Унгария) в България по политически причини не се говори и почти няма научни изследвания за бесарабските българи. Въпреки огромната по обем литература за живота и делото на Раковски, за пръв път в монографията на Никола Караиванов се разглеждат неговите отношения, връзките му и помощта за решаване на проблемите на бесарабските българи. Досега в научните трудове, посветени на великия българин, само с по няколко изречения са отбелязани отделни моменти от взаимодействието на Раковски с бесарабските и одеските българи, без задълбочено да се анализират публицистичните му творби и епистоларното му наследство (по тази конкретна тема той има кореспонденция с 47 българи от Болград и Одеса и с двама от Банат). Затова изследването на многостранните връзки на Г. Раковски с бесарабските, одеските и банатските българи разглеждаме като сериозен научен принос в проучването на неговата революционна и обществена дейност.

В първа глава на книгата „Георги Раковски и българите от Бесарабия, Одеса и Банат“ се разглежда ролята на Раковски като ръководител на Втория браилски бунт от 1842 г. По този въпрос има достатъчно много литература и като че ли всичко около подготовката и потушаването на тази революционна акция на българската емиграция е изяснено. Но не се говори за идеята на Георги Раковски относно това, ударното ядро на 1000–2000-ния отряд, който ще навлезе в поробена България, да бъде от бесарабски българи, че на тях Раковски основно разчита за евентуален успех на освободителното дело. За огромния принос на Георги Раковски за основаването и развитието на първото българско средно училище – Болградската гимназия, изследователите споменават мимоходом, с няколко изречения. Авторът на монографията повече от две десетилетия работи по тази тема, а през 2018 г. издаде студията „Георги Раковски и Болградската гимназия“. В новата му книга отново се разглежда големият принос на бележития революционер за откриването и функционирането на първото българско средно училище в гр. Болград. За пръв път той посочва и коментира предложението на Раковски (което е запазено в неговия архив) да наеме за шест години печатницата на гимназията.

Също така Н. Караиванов обръща внимание, че изследователите досега не са отбелязали предложението на Георги Раковски на базата на Болградската гимназия да се изгради и първият български университет. Този въпрос той поставя в един от първите броеве на в. „Дунавски лебед“: да се открие българско висше училище, след като народът ни има вече Болградската българска гимназия (по неговия израз „високо народно училище“, т.е. университет).

Още в първите си дни в Одеса Раковски се сблъсква със Стефан Тошкович – богат търговец с огромно влияние както сред българите в града, така и в българското възрожденско общество. Тошкович предприема редица действия, за да zlepостави и навреди на великия котленец. Досега изследователите не разглеж-

дат този конфликт, въпреки че в архива на Раковски се съхранява негово дълго писмено обръщение до Одеското българско настоятелство от 17 август 1858 г. Подробният анализ на този извор дава пълната картина на острата свада между двамата, от която следва, че Тошкович организира отстраняването на Раковски от Одеската семинария, както и подбужда група семинаристи писмено да се жалват срещу него. При своите търговски пътувания той хули Георги Раковски сред българите, с които има контакт. Затова Раковски моли Одеското българско настоятелство да организира публична среща между двамата за изясняване на отношенията, но Тошкович отказва. Дори след като Раковски напуска Одеса, Тошкович продължава да плете интирги срещу народния водач навсякъде, където има възможност, до края на живота му.

Конфликтът, започнал в Одеса, с негативни последици за Раковски, изследователите досега пропускат да посочат и анализират. Според мнението на автора причината за конфликта е в това, че поради проруските си възгледи Ст. Тошкович се противопостави на Раковски заради неговата позиция срещу преселването на българи в Руската империя. Г. Раковски полага сериозни усилия бесарабските българи да не се преселват в Таврия, а да се върнат в България. По тази причина група одески търговци начело със Ст. Тошкович обвиняват Г. Раковски в протурска позиция, защото той убеждава българите да не се преселват в Приазовието, а да си останат по родните селища.

В монографията подробно се разглежда и противодействието на Георги Раковски срещу преселването на българи в полуостров Крим, което неговите биографи споменават епизодично. Тази негова борба е многопосочна: организиране на десетки съратници по места да разубеждават желаещите да се преселват, отпечатване и разпространяване на брошура срещу преселението, както и поредица от статии по този проблем във в. „Дунавски лебед“, срещи с висши руски чиновници в Одеса и Букурещ, писмо до руския външен министър княз Горчаков. Въпреки неговите усилия, през лятото и есента на 1861 г. започва последното преселение на българи в пределите на Руската империя. Виждайки трагичните последици от изселването на хиляди българи от родните им места, Георги Раковски категорично повежда борба за защита на бесарабските и кримските българи, включвайки в нея много видни възрожденски дейци.

Авторът Н. Караиванов изследва още няколко малко известни сюжета, свързани с одеския период от дейността на Раковски. По-конкретно, през 1858 г. той съставя първия план за освобождението на България, както и формулира идеята за единен революционен център (създаден в Букурещ през 1866 г.). Доста интересно е и отношението му към гагаузите. В научната литература само проф. Веселин Трайков в своята книга „Раковски и балканските народи“ (с. 453) се спира накратко, с няколко изречения върху неговото схващане за техния етнически произход. В изследването на Н. Караиванов се разглежда този дискуссионен въпрос, който е много актуален днес за българските държавници и политици, както и за българските общественици в Молдова и в Украйна. След 1860 г. Георги Раковски, вече общувайки с тези българи, ясно и категорично

застава на позицията, че гагаузите са българи. Това свое становище той базира на преки и многобройни контакти с българите гагаузи и върху наблюдения на тяхната култура: „*Тии гагаузи говорят турски език, смесен с много български речи. Домашните им обреди, обичаи, празници и тържества са същи с наши старобългарски. Много пъти ни се случи да се намерим на седенки и сватби им и с голямо си удивление ги слушахме да пеят български стари песни, без да знаят да говорят български! Тия нямат никакво си ясно предание откога и как са изгубили матерни си език, но че са били българи, това се е съхранило между им*“. Но нека оставим този проблем на съвременните етнополитолози.

В настоящото изследване се разглежда и въпросът за отношението на Георги Раковски към друга наша историческа диаспора – българите в географската област Банат. Сложно и противоречиво е отношението му към банатските българи и причината за това е, че те изповядват католицизма. Застанал начело на борбата за българска църковно-национална независимост, Георги Раковски воюва безкомпромисно и с католическата пропаганда, която се провежда по негово време в българското землище, а това му пречи да даде обективна оценка за банатските българи.

Авторът на книгата Н. Караиванов прави доста сериозна преработка в сравнение с първото издание, излязло през 2021 г. („Георги Раковски и българите от Бесарабия и Одеса“), и привнеся нови съществени моменти, за което вече споменахме по-горе. Освен това в приложенията за пръв път се публикуват писмата на Раковски до българите в Банат, които липсват в първото издание, както и пояснителни бележки към брошурата на Г. Раковски за руската политика – убийствена за българите. Върху монографията „Георги Раковски и българите от Бесарабия, Одеса и Банат“ повлиява много стилът на Георги Раковски. Както е известно, в неговите исторически трудове има много публицистика. Изложението на труда на Н. Караиванов също не е чисто академично, а има публицистични елементи, които са внушени не само от някои трудове на Раковски, но и от твърдото убеждение на автора, че така следва да се пишат българските исторически изследвания. Според него, за да възпитават читателите в дух на патриотизъм, в научните исторически трудове трябва да има елементи на публицистика, по примера на историческите съчинения на Георги Раковски. Въпросът за стила е дискуссионен (зависи от читателската аудитория, на която разчита авторът), но е важно да няма отклонения от истината, за която книгата на Н. Караиванов може с пълни основания да претендира.

Дата на подаване на статията в редакцията: 15.06.2025 г.